

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СЕЛЯНИНА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В усьому світі селянство є тією структурною детермінантною, від якої залежить добробут суспільства. Це пояснюється насамперед тим, що саме воно своєю працею забезпечує життєдіяльність, а більшість галузей економіки – сировиною.

На сьогодні чинне законодавство України не містить визначення поняття «селянин». Для більшості людей, особливо молоді, селянин – це сільський трудівник. Варто зазначити, що на науковому рівні таке визначення можна віднайти у працях Н.І. Титової, яка вважає, що селянин — це особа, яка постійно проживає у сільській місцевості, основне заняття її — використання земель с/г призначення як основного засобу виробництва для забезпечення власних та суспільних потреб у продуктах сільського господарства. Критеріями для виділення даної верстви населення у вище зазначеному визначенні є постійне проживання та обов'язкове використання земель с/г призначення для задоволення власних та суспільних потреб у продуктах с/г. У більшості випадків це визначення є слушним. Але на увагу заслуговує і думка про те, що селянин не обов'язково землевикористовувач. Це є очевидним з огляду на сучасний стан життя в селі. Якщо взяти за основний критерій класифікації умову постійного проживання у сільській місцевості, то статусу селянина набудуть і деякі працівники соціальної сфери села, непрацевдатні, інші громадяни, які не використовують землю для задоволення особистих та суспільних потреб.

З давніх-давен селянин в Україні є носієм самобутніх матеріальних, культурних, моральних надбань і традицій народу, господарем землі, виробником товарної сільськогосподарської продукції, гідним представником української нації. На жаль, сьогодні відбувається переосмислення цієї аксіоми. Причин цьому багато: незадовільний рівень життя у сільській місцевості, обмежені можливості щодо реалізації своїх прав сільським населенням, і, як наслідок, нерівне становище сільського і міського населення, концентрація фінансових потоків у містах, відсутність дієвої програми аграрної реформи, її теоретичного підґрунтя. З огляду на це, дослідження соціально-правового статусу селянина є актуальним та практично необхідним як для підвищення рівня життя конкретного селянина, так і для відновлення добробуту села та держави.

Окремі аспекти соціально-правового статусу селян досліджувались в працях таких вчених, як Н.І. Титова, В.В. Носік, Т.О. Коваленко, О.М. Пашенко та ін.

Селяни як громадяни України володіють усім комплексом прав і свобод, які закріплені в Конституції України, а також Законодавчих актах, присвячених різним аграрним суб'єктам. Чимало прийнято нормативно-правових актів, якими закріплювалися права жителів сільської місцевості, регламентувався порядок здійснення цих прав. Так, Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» закріпив пріоритетність сільського населення поряд з міським в силу особливостей умов життя, праці, важливості вироблюваної продукції. Закон передбачив ряд пільг, заохочень, гарантій та компенсацій для селян у різних сферах. Передбачені пільги для тих, хто переїжджає жити у сільську місцевість (ст. 9: Особи, які переселяються в трудонедостатні сільські населені пункти, і місцеве населення віком до 40 років, зайняте в сільському господарстві, переробних та обслуговуючих галузях агропромислового комплексу або соціальній сфері цих сіл, забезпечуються житлом і господарськими будівлями за рахунок державного бюджету. Житло, збудоване в сільській місцевості за рахунок бюджетних коштів, через 10 років передається в особисту власність цим громадянам за умови їх постійної роботи в зазначених галузях), пільги під час вступу до вищих навчальних закладів (визначається квота прийому сільської молоді до вищих навчальних закладів – 75 % у с/г вищі навчальні заклади (далі ВНЗ), 50 % у педагогічних ВНЗ, 25 % у інших ВНЗ – Постанова КМУ від 29 червня 1999 р. N 1159 Про підготовку фахівців для роботи в сільській місцевості), податкові пільги (Новостворені фермерські господарства звільнюються від оподаткування на 3 роки. В трудонедостатніх селах – на 5 років (крім земельного податку), прибутковий податок не сплачують особи, які виконують сільськогосподарські та будівельні роботи тимчасово або сезонно, а також члени студентських будівельних загонів, що споруджують об'єкти у сільській місцевості), пільги при користуванні електроенергією тощо. Особливо гостро стоїть проблема соціального забезпечення сільського населення. Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» передбачає ряд пільг для пенсіонерів-селян. До них належать: переважне право на забезпечення жилою площею, переважне право на вступ до садівницьких товариств (кооперативів), кооперативів з будівництва та експлуатації колективних гаражів; звільнення від плати за землю та сплати земельного податку тощо. Скасовані чинним законодавством колишні обмеження щодо трудового стажу членів КСП. Проблемою, яка потребує негайного вирішення є пільга для пенсіонерів незалежно від місця

їх проживання на безкоштовний проїзд усіма видами міського транспорту. Фактично, більшість пенсіонерів-селян не користуються цією пільгою, але і компенсації за це не отримують. За даними опитування, яке проводилось з приводу цього Радою вивчення продуктивних сил НАН України, 40 % опитаних вважають за доцільне замінити це право на адресну грошову допомогу.

Варто звернути увагу на працівників соціальної сфери села, до яких належать медики, освітяни, митці тощо. Основи законодавства про охорону здоров'я, наприклад, у ст. 77 передбачає пільги для медиків, які працюють у сільській місцевості, а саме: право на отримання земельної частки (паю), на додаткову оплачувану щорічну відпустку. Для даних працівників можуть бути встановлені й інші пільги, зокрема для тих, хто надає медико-санітарну допомогу.

Окрема варто згадати про право селянина на заняття підприємницькою діяльністю у формах, не заборонених законом. Дане право є надзвичайно важливим, це впливає з виняткової значущості та незамінності виробленої продукції сільського господарства у життєдіяльності людини і суспільства. В Україні прийнято ряд нормативно-правових актів, що регламентують діяльність суб'єктів аграрного підприємництва. Тісно пов'язані з виробництвом сільськогосподарської продукції трудові права селян, право на відпочинок, на оплату праці тощо. Треба зазначити, що КЗпП України встановив, що трудові відносини сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств регулюються, в першу чергу, їх статутами. На практиці у більшості випадків такими статутами не обумовлено питань з приводу відпусток, плати праці і таке інше.

Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» присвятив правам членів кооперативу лише один пункт у ст. 11 (управління справами, користування послугами, одержання кооперативних виплат та частки доходу на пай, а також у разі виходу з кооперативу. Так, Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 р., наприклад, закріпив у ст. 7 досить широкий перелік в основному господарських прав членів господарства, а саме: самостійно господарювати, укладати будь-які угоди, що не суперечать законодавству, реалізовувати надлишки виробленої продукції, відкривати рахунки у банках, бути членами кредитних спілок, одержувати трудову пенсію, отримати дорадчі послуги, брати участь у конкурсах с/г виробників, об'єднуватися у виробничі товариства, спілки, асоціації. Але знову таки, не передбачив Закон такі конституційні права, як право на освіту, охорону здоров'я, відпочинок, соціальний захист.

Гарантованість прав має місце лише тоді, коли їх реалізація знаходиться під контролем, охороною та захистом держави. Хоча законодавство і передбачає ряд гарантій здійснення громадянами своїх прав, але для сільського населення через ряд причин вони фактично носять декларативний характер. Селянство, на жаль, було і буде залишатися найменш юридично освіченою верствою населення України. До того ж, не можна відкинути і той факт, що судовий захист своїх прав селяни вважають практично неможливим. Тут визначальну роль грає морально-психологічне ставлення сільського населення до Української юстиції. Дані проблеми також є каменем спотикання українського села. На разі можна говорити і про рівень законності на селі. Про нагальні проблеми хабарництва, взагалі про корупцію.

Жодне суспільство не може існувати без с/г продукції. Тому, зважаючи на це люди, які роблять таку важливу і в той же час важку роботу, повинні користуватися особливою повагою у державі та мати відповідний статус. Держава повинна повною мірою виконувати зобов'язання, взяті на себе перед українським селянином.